

De Ijsbaan bij Bakkum

Een van de meest bijzondere wateren in de Hollandse duinstrook is de natuurijsbaan bij Bakkum. Zelfs de kritische gevlekte witsnuitlibel plant zich er voort. Een overzicht van flora en fauna in deze unieke plas.

● De natuurijsbaan bij Bakkum in het voorjaar van 2020.

In de duinen van Noord-Holland komen veel waardevolle wateren voor, zoals duinplassen en duinrelen. Het water is er vaak arm aan voedingsstoffen en schoon, onder meer door de geringe invloed van de stikstoflast vanuit de landbouw en vervuulende stoffen van het verkeer. Voedselarme wateren zijn in Nederland vaak verzuurd en kalkarm, maar die in het duin zijn pH-neutraal en vaak kalkrijk. De Ijsbaan langs de Zeeweg bij Bakkum, naast het Bezoekerscentrum De Hoep van PWN, is hiervan een mooi voorbeeld.

De Ijsbaan

In 1930 begon PWN met de handmatige aanleg van de natuurijsbaan, als een werkverschaffingsproject. Vanaf 1935 werd het terrein van ruim twee hectare in de winter verhuurd aan de ijsclub. In 1950 is een

dijkje aangelegd voor de toeschouwers (Oud-Castricum, 2021). De twee plassen worden vooral gevoed door regenwater. In het najaar wordt met de oude pomp van de ijsvereniging grondwater bijgepompt om voldoende waterdiepte te hebben voor de maaiboot (pers. med. Martijn van Schaik, PWN). In de winter wordt er water bijgepompt als er kan worden geschaatst. Met het grondwater wordt onder meer bicarbonaat, kooldioxide en ijzer aangevoerd. Daarmee worden buffering, voedselarmoede (door het vastleggen van fosfaat) en groei van ondergedoken waterplanten mogelijk gemaakt en er ontstaan gradiënten in de waterkwaliteit. Een van de soorten die zich hier thuisvoelen is de gevlekte witsnuitlibel (*Leucorrhinia pectoralis*). Deze zeldzame en beschermde soort plant zich hier sinds 2014 voort. De

larven leven tussen waterplanten in de verlandingszone van laagveenmoerassen, vegetatierijke vennen en duinplassen (De Vlinderstichting, 2021). De laatste decennia breidt de soort zich uit. Deze kritische libel vestigt zich alleen bij een hoge kwaliteit van het water, waterplanten en de oeverbegroeiing. De combinatie van regenwater en grondwater lijkt geschikt voor een stabiele populatie van de gevlekte witsnuitlibel en andere bijzondere macrofauna (Hanhart & Jansen, 2020).

Biologisch meetnet

Stichting Waterproef onderzoekt in opdracht van Hoogheemraadschap Hollands-Noorderkwartier (HHNK) de chemische en biologische kwaliteit van de wateren in het beheergebied. Binnen het meetnet valt ook de Ijsbaan bij Bakkum. Bij de bemonstering van de macro-

● Boven: Veenzwemmertje (*Cymatia bondsdorffii*), een duikerwants die voorkomt in voedselarme, stilstaande wateren.

● Midden: *Oxus musculus*, een watermijt met een karakteristiek afgeplat lichaam.

● Onder: Stekelharig kransblad (*Chara hispida*) bezit lange stekels op de stengels. Foto: Wil Leurs.

fauna worden alle habitats die op een locatie aanwezig zijn bemonsterd, om de soortensamenstelling zo goed mogelijk vast te stellen. Het materiaal wordt verzameld met behulp van een schepnet en een keukenzeef, gaat vervolgens in een emmer en wordt op het laboratorium uitgezocht. Veel bijzondere soorten zijn inmiddels verzameld, waarvan hieronder een overzicht.

Watermijten

Arrenurus suecicus is de zeldzaamste watermijt van de IJsbaan. In het voorjaar van 2020 werd een vrouwtje aangetroffen. De soort komt in Nederland verder alleen voor in De Wieden en Weerribben, waar in 2011 een eerste vondst van een mannetje is gedaan (Smit, 2018). Andere pantsermijten van de IJsbaan zijn *Arrenurus batillifer*, *A. cuspidator*, *A. inexploratus* en *A.*

perforatus. In Noord-Holland vinden we deze soorten vooral langs de binnenduinrand en in de Vechtplassen.

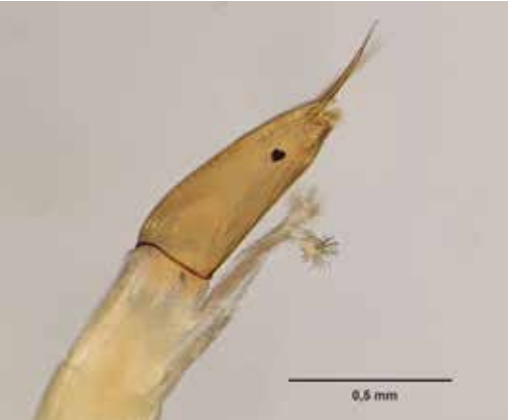
Een andere karakteristieke watermijt is *Oxus musculus*. In Nederland is deze vrij zeldzaam en hoofdzakelijk aanwezig in het Utrechts-Hollands plassenengebied en Noordwest-Overijssel. Langs de kust is de soort zeer zeldzaam. Alle vondsten uit Noord-Holland komen uit het Vechtplassenengebied (Smit, 2018) met recente vondsten in enkele meren in de Kennemerduinen (waarnemingen M. van Wieringen en de tweede auteur). Van de watermijt *Piona obturbans* is een vrouwtje gevonden. Landelijk is de soort vrij zeldzaam en ze komt voor in sloten, poelen, duinwateren en vaarten. De enkele waarnemingen uit Noord-Holland zijn gedaan in het Vechtplassenengebied (alle vóór 2000).

- *Schineriella schineri*, een dansmug waarvan de larven een opvallend smalle en langwerpige kop hebben.

- *Arrenurus suecicus* vrouw, te herkennen aan de kenmerkende palpen.

Dansmuggen

Net als de watermijten is de familie van de dansmuggen zeer goed vertegenwoordigd en met meerdere zeldzame en typische soorten. Schaars tot zeldzaam in Noord-Holland zijn *Dicotendipes tritonus*, *Tanytarsus nemorosus*, *Schineriella schineri* en *Paramerina cingulata*. De laatste twee 'smalkoppen' worden regelmatig samen aangetroffen.

Haften

In Noord-Holland worden boven het Noordzeekanaal slechts vijf soorten haften gevonden, vooral in stilstaand water. Vrijwel alle andere soorten haften zijn gebonden aan stromend water en komen niet voor in de duinstrook, ook niet in de duinrellen. In de IJsbaan zijn alle vijf stilstaand-watersoorten aangetroffen: ringoogtweevleugel (*Cloeon simile*), gewone tweevleugel (*C. dipterum*), gewone slijkhaf (*Caenis horaria*), ochtendslijkhaf (*C. luctuosa*) en grote slijkhaf (*C. robusta*). De ringoogtweevleugel is landelijk

schaars. In Noord-Holland worden de nimfen van deze soort vrijwel alleen in de duinen gevonden.

Waterkevers

In het water zijn veel kranswieren aanwezig waaronder het zeldzame sterkranswier (*Nitellopsis obtusa*) en het stekelharig kransblad (*Chara hispida*). Larven van veel soorten watertreders (Halipidae) zijn herbivoor en leven van kranswier en draadwier. De IJsbaan is rijk aan wa-

fen. Deze oppervlaktewants is het talrijkst in het Vechtplassengebied, de Kop van Overijssel en Zuidoost-Friesland. Op de zandgronden komt zij verspreid voor en langs de kust is zij zeldzaam (Tempelman & Van Haaren, 2009). Het in 2017 waargenomen individu is de eerste waarneming langs de kust in Noord-Holland. In 2021 werd in een meer in de Kennemerduinen ook een kleine vijverloper gevangen (waarneming tweede auteur).

Veel soorten in de IJsbaan zijn landelijk zeldzaam en in Noord-Holland zeer zeldzaam.

tertreders, met *Haliplus confinis* en *H. apicalis* als schaarse tot zeldzame soorten. De eerste beperkt zich tot stilstaande wateren met kranswieren. *H. apicalis* wordt vooral langs de kust gevonden. In 2006 en 2014 is *Hydrochus ignicollis* aangetroffen. Deze zeldzame waterkever wordt in Nederland gevonden in schone, voedselrijke, vegetatierijke, ondiepe stilstaande wateren zoals poelen en moerassen (Drost *et al.*, 1992).

Water- en oppervlaktewantsen

Er komt een aantal landelijk schaarse tot zeldzame water- en oppervlaktewantsen voor. Zo is in 2017 een exemplaar van de kleine vijverloper (*Hydrometra gracilentia*) aangetrof-

fen. De IJsbaan herbergt verder verschillende bijzondere duikerwantsen: de zandputduikerwants (*Arctocoris germari*), het veenzwemmertje (*Cymatia bondsdorffii*), de driestreepsigaar (*Sigara semistriata*) en de venmoerwants (*Hesperocoris castanea*). Net als het veenzwemmertje komt deze soort vooral in vennen voor en is zij uiterst zeldzaam langs de kust (Tempelman & Van Haaren, 2009).

Verbanden tussen soorten

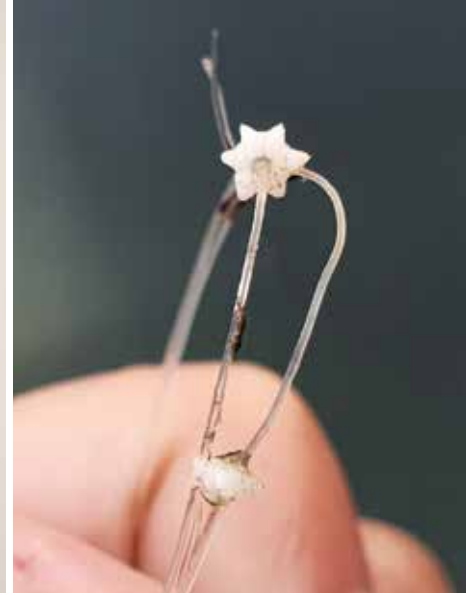
Veel soorten in de IJsbaan zijn landelijk zeldzaam en in Noord-Holland zeer zeldzaam. Het gaat daarbij veelal om soorten van helder en vegetatierijk water. Een aantal soorten, met name een aantal watermijten en de kleine vijverloper, hebben het zwaar-

● Kleine vijverloper (*Hydrometra gracilentata*), een van de twee soorten vijverlopers in Nederland.

● De watertreder (*Halipplus confinis*).

● Sterkranswier (*Nitellopsis obtusa*) dankt de naam aan de stervormige zetmeelknolletjes.

tepunt van hun verspreiding in het Vechtplassengebied en in Noordwest-Overijssel. Dat geldt ook voor een aantal plantensoorten, waaronder diverse kranswieren en krabben-scheer. De vele kranswieren zijn van groot belang voor de larven van de watertreders. Ook voor libellen is de Ijsbaan als voortplantingswater zeer aantrekkelijk vanwege het heldere, schone water en de vele waterplanten. Een groot deel van de watermijten parasiteert op waterinsecten. Het genus *Arrenurus* parasiteert vooral op libellen en juffers. De larven kunnen worden gevonden op het borststuk, het achterlijf of op de aders van de vleugels. De larven parasiteren 18-20 dagen op libellen (Stechmann, 1978). Zij wachten op een geschikt moment om de gastheer te verlaten, bijvoorbeeld tijdens het afzetten van de eieren of als ze als tandem dicht bij het water komen (Davids, 1997). Het zou goed kunnen dat de aanwezigheid van bijzondere waterinsecten bijzondere watermijten oplevert.

Herinrichting

De oever van de natuurijsbaan groeide langzaam dicht met bomen en het water raakte steeds dichter begroeid met riet. Om de libellen en daarmee vele andere soorten weer meer ruimte te geven is de Ijsbaan in de herfst/winter van 2020/2021 heringericht (PWN, 2021). De zuidelijke oever is voorzien van flauwe taluds en een ijsvogelwand.

Er is voor meer lichtinval gezorgd, met als doel een nog betere ontwikkeling van water- en oeverplanten door langs de bosrand bomen te kappen. De twee delen van de Ijsbaan zijn samengevoegd. Een deel van het dijkje fungeert nu als eiland en er zijn twee uitkijplateaus aangelegd.

Conclusie

De Ijsbaan is een uniek meertje waar al vele decennia bijzondere watergebonden flora en fauna worden aangetroffen. Van een aantal van deze soorten zijn elders in Noord-Holland geen of nauwelijks waarnemingen bekend. Monitoring zal uitwijzen of deze soorten zich na de herinrichting handhaven of zich wellicht nog uitbreiden.

Dankwoord

Gert van Ee van HHNK wordt bedankt voor het beschikbaar stellen van de data. Dank voor Berend Aukema voor de waarnemingen van wantsen uit 1968 en het beschikbaar stellen van de verspreidingskaarten van de kleine vijverloper en het veenzwemmertje. Wouter Bol van PWN wordt bedankt voor het beschikbaar stellen van het rapport over de herinrichting van de Ijsbaan.

Wim Langbroek (correspondentie)
w.langbroek@waterproef.nl
David Tempelman
davidtempelman67@gmail.com

Literatuur

- DAVIDS, C., 1997. Water mites as parasites on dragonflies. *Brachytron* 1(2): 51-55.
- De Vlinderstichting, 2021. Gevlekte witsnuitlibel *Leucorrhinia pectoralis*. <https://www.vlinderstichting.nl/libellen/overzicht-libellen/details-libel/gevlekte-witsnuitlibel>. Geraadpleegd 25 februari 2021.
- DROST, M.B.P., H.P.J.J. CUPPEN, E.J. van Nieukerken & M. Schreijer, 1992. De waterkevers van Nederland. Uitgeverij Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Utrecht.
- HANHART, K., & A. JANSEN, 2020. Onderzoek bodem en water Bezoekerscentrum De Hoep. Eelerwoude.
- OUD CASTRICUM, 2021. Vereniging Kennemer Ijsbaan, jaarboek 36, 2013, pg 4-17. <https://www.oud-castricum.nl/jaarboeken/ijsbaan-vereniging-kennemer-jaarboek-36-2013-pg-4-17/>. Geraadpleegd 25 februari 2021.
- PWN, 2021. Ontwikkelingen natuurijsbaan Castricum. <https://www.pwn.nl/ontwikkelingen-natuurijsbaan-castricum>. Geraadpleegd 25 februari 2021.
- SMIT, H., 2018. De Nederlandse watermijten. Nederlandse Entomologische Vereniging, EIS en Naturalis.
- STECHMANN, D.H., 1978. Eiablage, Parasitismus und postparasitische Entwicklung von *Arrenurus*-Arten (Hydrachnellae, Acari). *Z. Parasitenk.* 57: 169-188.
- TEMPELMAN, D. & T. VAN HAAREN, 2009. Water- en Oppervlaktewantsen van Nederland. Jeugdbondsuitgeverij.
- WAARNEMING.NL, STICHTING OBSERVATION INTERNATIONAL EN LOKALE PARTNERS, 2021. Veenzwemmertje. <https://waarneming.nl/observation/204687835/>. Geraadpleegd 25 februari 2021.